

Асклепијус је отац Хигијејин, а код других (*Oldenberg: Sacra Corinthio*) је муж. Чешће пута Хигијеја има за мужа Хермеса. Углед Хигијеје, као богиње здравља, временом све више расте; она се једина помиње поред Асклепијуса. Њих двоје имађаху у Атини једног свештеника (CIA 4896.); при јавним жртвама само се њих двоје изрично помињу, док се о осталим божанствима овога круга само уопште говори. Атински лекари морали су два пута годишње приносити јавне жртве Асклепијусу и Хигијеји. Овако је било и у другим местима: многобројне култне слике нађене у Мегари, Елатеји, Пергаму итд. престављају заједно Асклепијуса и Хигијеју. — У римско доба углед Хигијеје је само порастао, јер се њен лик и овде појављује на новцима. где је замењена са римским божанством SALVS престављена како стојећи или седећи држи у рукама суд, из кога храни змију, која се уздиже са једнога олтара. Овај начин престављања Хигијеје нарочито је чест на новцима Флавијеваца и Антонина: на бронзаној медаљи Хадријановој, на ауреусима Нероновим, Макринусовим, Трајановим и Нумеријановим, на сестерцу А. Пијуса и Фаустине II, на асу Хадријановом итд. (*Bernhart: Handbuch der Münzkunde, Tafel LXVIII и LXIX*). Као SALVS GENERIS HVMANI на новцима Галбе и Трајана држи крму у руци и приноси жртву на једном олтару, или, као на новцима Комодовим и Каракалиним, једном руком држи скиптар, који обавија змија, док другом диже заробљеника (*Ibid.* стр. 99). Под именом SALVS Хигијеја припада ономе маломе кругу легенди на новцима, које су се задржале и после увођења хришћанства, те је налазимо на новцима Магнецијуса и Олибријуса.

Што се тиче пластичког престављања Хигијеје у уметности, оно почиње још у V веку. У почетку даваху уметници Хигијеју као високу и снажну девојку, оличење здравља. Но са променом њенога положаја и односа иду упоредо и промене у њеном престављању: ако је пре била самостална и снажна богиња, касније, постајући ћерком Асклепијусовом, њена слика се мења у младу, витку и нежну девојку. Од III века овакав начин престављања Хигијеје постаје дефинитиван и за доцнија времена. Само на најстаријим скулптурама и рељефима Хигијеја је огрнута једино простим дорским огртачем, иначе (као и наша богиња) има увек двоструку одећу. Пошто је богиња здравља, дат јој је као атрибут змија,¹ којој Хигијеја пружа храну или пиће из једнога суда.

Наш рељеф је нађен на „Градишту“ у атару села Доњег Томислављева, нешто западно од самога села, а у непосредној близини рушевина старогa Велеса (Bylazora).

Мил. Кокић

¹ Змија је обожавана као познавалац лековитих снага Мајке Земље.

РУШЕВИНЕ СВ. НИКОЛЕ, У КОМПЛЕКСУ ГРАЂЕВИНА МАНАСТИРА СВ. АРХАНЂЕЛА, КОД ПРИЗРЕНА

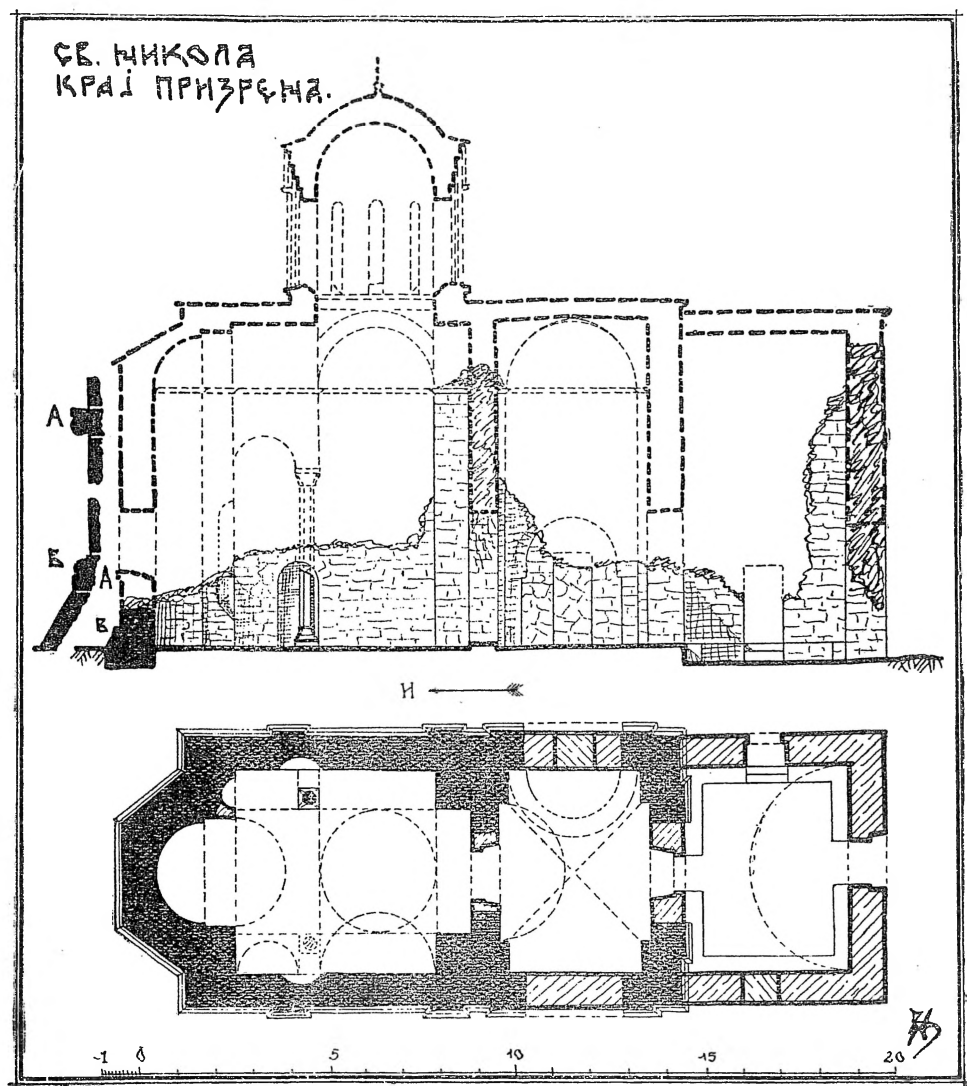
Г. Др. Рад. Грујић публиковао је већ главне резултате ископавања Светих Арханђела код Призрена.¹ Како је и снимак основе велике цркве већ издат,² то остаје да се каже неколико речи о цркви Св. Николе, која може да буде од особитог интереса за проучавање наше архитектуре из краја XIV века.

Основа цркве има облик уписаног крста са јако рашчлањеним источним делом, коме је додан кратак травеј између издуженог источног крака и апсиде. Бочни сводови под кубетом ослањали су се са западне стране на зид, а са источне на стубове, од којих је јужни још, знатним делом, на

¹ Гласник Скопског Научног Друштва, III, стр. 238 и даље.

² Снимак арх. П. Поповића у М. Васић, Жича и Лазарица, сл. 74.

месту очуван³. Плитке бочне нише не могу се узети у обзир да би се основа окарактерисала као тролист⁴ (триконхос), јер су и сувише мале, с поља се уопште не виде, а затим немају никакву конструктивну функцију. Бочни сводови, то се види на југозападном зиду, били су на висини од 6,57 м.

Сл. 1. — Основа и уздужни пресек капеле Св. Николе.

Међутим, од особитог је значаја нартекс, подигнут истовремено са црквом, чији су сводови псчињали на истој висини. Основа му је у облику јако сажетог уписаног крста с *квадратним* централним делом. Његову реконструкцију можемо замислити на три начина:

1) Био је засведен крстастим сводом, у истој висини са полуобличастим сводовима храма (сл. 1), — као код цркве Св. Спаса у Призрену.

2) Изнад квадратнога дела била је изведена купола, као код Каленића, или квадратни звоник (сл. 6, II), као код Лазарице. — Ово је врло пробле-

³ Д-р Рад. М. Грујић, Гласник Скоп. Н. Др. III, сл. 45.

⁴ *ibid.* стр. 266.

матично, јер би та конструкција тукла главно кубе својом већом ширином. Поред тога оба би кубета била и сувише близу једно другоме.

3) Изнад квадратног дела била је израђена калота на пандантифима (сл. 2, 1), као код Љубостиње или Руднице.

Највероватније су прва и трећа претпоставка.

Ако би пак, све једно која од двеју последњих претпоставки, била тачна, имали би смо већ припремљено решење познијих нартекса, Лазареве епохе.

Припрата је иначе са трију слободних страна била отворена. Отвори су доцније зазидани ломљеним каменом и преко њих израђене су фреске. Зидови

Сл. 2. — Две могућности решења кубета Св. Николе.

су споља од углачаног мермера. Сокл има профил торуса са наглашеном косином која се спушта ка земљи. Карактеристична је међутим употреба кордон венца⁵, — плоча и торус, — кога ћемо такође доцније наћи на моравским грађевинама.

Доцније је уз припрату дозидан нов ексонартекс, од ломљеног камена. Западни зид очуван је у висини од 8,00 м. На њему нема никаквих трагова сводова или покривања у опште, тако да се неможе знати како је био завршен. Северна врата зазидана су накнадно ломљеним каменом. У унутрашњости нема трагова фресака.

У цртежима, (сл. 1, 2), основа је обрнута, да би се могао у пресеку видети боље очувани јужни зид.

арх. Ђ. Бошковић.

КОЈИ ЈЕ СРПСКИ ДЕСПОТ УМРО КАО ВЕЛИКОСХИМНИК ЈОВАН КАЛИВИТ?

У једном пергаментном Јеванђељу српске редакције XIV века, које се сада налази у бившој Краљевској библиотеци у Берлину, има запис о дану и месецу смрти једног српског деспота са два монашка имена (Љ. Стојановић, Споменик III, 209; Записи, бр. 4602; А. И. Яцимирский, Описание южно-славянскихъ и русскихъ рукописей заграничныхъ библиотекъ, Петроградъ 1921, I, 264). Како при том није поменуто световњачко име деспотово, нити је означена година његове смрти, то се тај деспот и данас сматра у

⁵ Р. Грујић, *ibid.* сл. 43.